

IRENA MILOŠ

O ratu i jeziku: sto godina poslije...

Sto je godina mnogo, pogotovo u očima mlađega naraštaja, onoga osnovnoškolskoga, pa i srednjoškolskoga, mladih koji dalju i nešto bližu povijest uče iz knjiga. Ovom bi prilikom jedan sat povijesti bio i izvrsna vježba za učenje ili ponavljanje gradiva iz hrvatskoga jezika, npr. velikoga i maloga početnog slova jer da bismo znali kad treba pisati veliko, a kad malo početno slovo, potrebno nam je i izvanjezično znanje (u prvome redu znanje povijesti i zemljopisa). U godini smo obilježavanja Prvoga svjetskog rata, rata koji su, zbog velikih gubitaka, zvali i Veliki rat ili Rat koji će okončati sve ratove. U najsmrtonosnijemu svjetskom sukobu, koji je započeo u ljetnim mjesecima 1914. godine, mobilizirano je u Europi oko šezdeset milijuna vojnika, Antanta i Središnje sile (prije toga Trojni savez) ratovala su četiri godine i – kako su nas učili na satu povijesti – mnoga su se carstva raspala i mnoge su (istočno)europske države stvorene, a slika Europe nakon rata ugovorena Versajskim sporazumom (ili ugovorom) zvala se Versajski poredak (novonastale su države nazivane i Novom Europom). Vježbajući veliko i malo početno slovo na ovoj ratnoj temi trebali bismo dalje znati da se ANTANTA kao vojno-politički savez piše malim slovom, a ova povijesna Antanta velikim; možda bi problem bio i pisanje sarajevskoga atentata (koji treba pisati malim početnim slovom), to jest atentata pripadnika organizacije Mlada Bosna na austrougarskoga prijestolonasljednika Franju Ferdinanda, zatim zapadnoga, istočnoga, balkanskoga i talijanskoga bojišta (opet malim početnim slovom) ili Lige naroda, Njemačkoga Carstva, Bugarskoga Carstva, Osmanskoga Carstva, Ruskoga Carstva, Austro-Ugarske Monarhije ili pak imena mnogobrojnih bitaka koje su se vodile na bojištima, primjerice Bitke na Marni ili jedne od najvećih pomorskih bitaka – Bitke kod Jylland. Mali čovjek u Prvome svjetskom ratu s našega je područja najčešće odlazio ratovati u Galiciju, na istočno bojište.

veliko početno slovo	malo početno slovo
Prvi svjetski rat, Veliki rat, Rat koji će okončati sve ratove	sarajevski atentat
Antanta (povijesni savez država u Prvome svjetskom ratu), Trojni savez, Središnje sile	antanta (vojno-politički savez općenito)
Bitka na Marni, Bitka kod Jylland, Bitka na rijeci Sommi	plikavac/iperit

Liga naroda, Njemačko Carstvo, Bugarsko Carstvo, Osmansko Carstvo, Rusko Carstvo, Austro-Ugarska Monarhija, Mlada Bosna (povijesna organizacija)	istočno bojište, zapadno bojište, talijansko bojište, balkansko bojište
Dan sjećanja (engl. Remembrance Day)	
Versajski sporazum / Versajski ugovor	
Versajski poredak	
<i>U flandrijskim poljima</i> (ime pjesme, ime muzeja, engl. <i>In Flanders Fields</i>)	

Cijeli je svijet tada podijeljen na dvije strane, prvi se put u povijesti ratovalo „moderno“, na način na koji se to i danas čini, na moru i kopnu te prvi put u zraku, a s tim su novitetima u jezik unesene i nove riječi. Da bismo to oprimirili, važno je spomenuti dva ratna događaja. Jedan se zbilo u Bitci na rijeci Sommi kad su Britanci uz pješništvo prvi put upotrijebili borbeno vozilo oklopljeno čelikom, naoružano strojnica i topovima, koja se kreću s pomoću posebno načinjene gusjenice – tenkove (prema engl. *tank* ‘spremnik’). Drugi se zbilo u Ypresu, belgijskome gradu u zapadnome dijelu Flandrije. Taj grad (francuski Ypres, nizozemski Ieper), danas s nešto više od trideset pet tisuća stanovnika, a koji je u srednjem vijeku bio veliko središte u kojemu se trgovalo odjećom, u Prvome svjetskom ratu do temelja je srušen u mnogobrojnim bombardiranjima. U rovovima oko Ypresa, na flandrijskim poljima prepunima crvenih makova, ratovalo se mukotrpno i dramatično, no jedan je događaj izazvao paniku s dalekosežnim posljedicama za vojnike na objema sukobljenim stranama. Nijemci su prvi put u povijesti ratovanja upotrijebili razoran bojni otrov plikavac, koji je po gradu Ypresu nazvan *iperit*, a u jezik je unesen novi eponim. Paniku je izazvala nemogućnost obrane od takva moćna oružja (otrov u dodiru s kožom stvara plikove i opekline te razara kapilare), pa ostatci platnenih maska s plastičnim otvorima za oči koji podsjećaju na velike čepove, a kojima su se vojnici nastojali od njega zaštititi, izazivaju sućut. Danas se u Ypresu, čija je jezgra nakon rata ponovno sagrađena u srednjovjekovnome stilu, nalazi muzej Prvoga svjetskog rata, čije je ime *U flandrijskim poljima* (*In Flanders Fields Museum*).

eponim – riječ nastala apelativizacijom vlastitih imena, opća imenica izvedena iz vlastitoga imena, piše se malim početnim slovom

iperit – bojni otrov, prema gradu Ypresu

Mnoge zaraćene strane koje su tada (ali i poslije, u Drugome svjetskom ratu) ratovale, danas su saveznice u političkim i ekonomskim pitanjima, članice Europske unije. U

modernoj se Europi promiče višekulturnost – prožimanje i suživot više kultura u jednoj sredini. U mnogim je zemljama to i javna politika koju prenose u prvome redu mediji (novine, televizija) i obrazovni sustav, koji potiču zanimanje za druge te poštovanje drugoga i drukčijega.

Upravo poštovanja radi, iako to nije običaj u našoj kulturi, možda je zanimljivo i važno znati da se u zemljama Komonvelta, i nama bližemu sjeverozapadu Europe, odaje počast žrtvama Prvoga svjetskog rata i znakom maka – o obljetnici se (na Dan sjećanja / Remembrance Day) taj cvijet nosi kao broš simbolično prikvačen za ovratnike odjevnih predmeta. Sat povijesti i hrvatskoga jezika veoma se jednostavno može pretvoriti u sat europske kulture (u sklopu integrirane nastave koja se sve češće nastoji provesti u našim školama) – možda tako da se uz važne bitke, godine i ljude te uz vježbu velikoga i maloga početnog slova spomene ili pročita poema *U flandrijskim poljima* (*In Flanders Fields*), koju je napisao kanadski vojnik i liječnik John McCrae, po kojoj je, uz ostalo, i muzej u Ypresu dobio ime, a mak zaživio kao simbol jednoga velikog stradanja. Gledajući polja crvenih makova, promišljajući o životu i čekajući bitku u jednome od rovova McCrae je predvidio pogibiju. O stotoj obljetnici Prvoga svjetskog rata prisjećamo se njegovih uzroka i posljedica, činjenica – povijesnih, političkih, ekonomskih, zatim jezičnih i višejezičnih, višekulturnih, ali prije svega ljudskih jer je Veliki rat uništio desetke milijuna malih ljudi i njihovih obitelji. Pisma, fotografije, pjesme, crteži bojišta darovitih vojnika, raznorazne memorabilije i njihovi osobni predmeti također su dio povijesti... I nove riječi koje su se pojavile u to vrijeme ostale su nam kao podsjetnik na taj rat.